

Opera integrală N. Steinhardt apare din inițiativa Preașfințitului Părinte Iustin, Episcopul Maramureșului și Sătmarului, Președinte de onoare al Fundației „N. Steinhardt“.

Colectivul redacțional: George Ardeleanu, Florian Roatiș, Ștefan Ilăie, Macarie Motagna, Virgil Bulat

Copyright © Mănăstirea Rohia, 2019

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similară săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

STEINHARDT, NICOLAE

*Varia / N. Steinhardt; ed. îngrijită, studiu introd., note și indici: Florian Roatiș; repere biobibliografice: Virgil Bulat. – Iași: Polirom, 2019–
vol. 1-2*

ISBN 978-973-46-7866-2

Vol. 1. – 2019. – ISBN 978-973-46-7867-9

I. Roatiș, Florian (ed. șt.)
II. Bulat, Virgil (bibliogr.)

821.135.1.09

Printed in ROMANIA

N. Steinhardt

Varia

•
Ediție îngrijită, studiu introductiv,
note și indici de Florian Roatiș
Repere biobibliografice de Virgil Bulat

MĂNĂSTIREA ROHIA
POLIROM

U

- Unirea (Liceul) 25n
- Universitatea din Bologna 113n
- Universitatea din Bordeaux 26, 96n,
97n, 100, 103, 105-106
- Universitatea din București 25, 75n,
484n
- Universitatea din Oxford 208n
- Universitatea din Pisa 125
- Universitatea din Torino 125
- URSS 31, 33, 46-47, 173, 212, 363n
- Uzès 35n, 38, 144, 162

V

- Varzin (castelul) 338
- Vatican 55, 216
- Vendée 436
- Veneția 69, 168
- Verona 393
- Versailles 279, 284, 310, 348, 363,
364n, 377-378, 381, 383-384,
390n, 391-393
- Viareggio 69
- Viena 73, 126, 132, 387, 391, 394,
395n, 412
- Vltava 447

W

- Washington 438
- Weimar 279, 281, 321-322, 362,
370, 384, 386, 407-411, 464-
465
- Westfalia 384, 396
- Wilhelmshöhe (castelul) 377
- Württemberg 385

Z

- Zehlendorf 454

S

- Sahel 168
- Saint-Antoine (cartierul) 447n
- Saint Georges (piata) 302, 342, 346
- Saint-Germain 358
- Saint-Maurice 77
- Saint-Nazaire 400
- Salzburg 348
- San Remo 354
- Sankt-Petersburg 20, 391
- Scandinavia 510
- Sedan 53, 313, 319, 335, 377, 388,
390
- Sfânta Elena (insula) 71
- Sfântul Sava (liceul) 19n
- Skien 85
- Sofia 484
- Somme 372n
- Sorbona 143n, 436n, 498n, 508n
- Spania 59, 67
- Spiru Haret (liceul) 18-19, 21, 59n
- Statele Unite ale Americii 63, 264,
278n, 378, 382, 392-393, 398n,
462

T

- Târgu Lăpuș 18
- Tel Aviv 17
- Tirol 77
- Touggourt 167
- Toulon 216
- Toulouse 104, 478
- Tours 335, 362
- Trente (Trento) 396
- Troppau 393

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i> (Florian Roatiș)	5
<i>Repere biobibliografice</i> (Virgil Bulat)	7
<i>Un alt Steinhardt</i> (Florian Roatiș)	17
Articole nepublicate în volume antume	
și postume (1928-1948)	57
Castele în Spania.....	59
Lord Byron	66
Galileu. <i>Vitam impendere vero</i>	73
O ședință de spiritism	76
Henrik Ibsen.....	84
Bogăția mărilor	92
O scrisoare	94
Opera lui Léon Duguit	96
Romantismul juridic (Critica teoriilor lui Léon Duguit)	103
Arthur Schnitzler.....	109
Pe marginea literaturii polițiste. Sherlock Holmes	116
Pe marginea literaturii polițiste. Un polițist filosof	120
Guglielmo Ferrero.....	123
Clasicismul, școala vieții	130
Un roman al dreptății. <i>Transit</i> de Anna Seghers	135
André Gide.....	139

Paralele	277
O analogie	277
Anii 1877 și 1932	279
Mac-Mahon și Hindenburg	283
Jules Simon și Brüning	286
Broglie și Papen	287
Gambetta și Hitler	288
Boulanger și Hitler	293
Caracterele național-socialismului	294
Secretul Republicii franceze: Thiers	298
Domnul Thiers	302
Un burghez mândru	306
A ajunge sau a parveni	307
O republică moderată.....	309
Gambetta împotriva socialismului	314
Monarhiștii întemeiază Republica	319
Franța ca republică și monarhie.....	327
O problemă socială și mondene: Gambetta	332
Monarhiștii împotriva regelui.....	347
Asupra cui cade răspunderea.....	353
Liberalii	358
Greșeala tactică a social-democrației	362
Dacă social-democrații nu luau puterea	368
Două păci – Greșelile păcii din 1919	374
Neutrii	390
„Pelerinul Păcii“	395
Parlamentarism, democrație, socialism	404
Două societăți	411
Două situații economice – două concepții despre viață	422
Nostalgia secolului al XIX-lea.....	440
Duci și lucrători	442
Severing sau omul nou	455
Fundamentul drepturilor naturale	460

Addenda	469
<i>Da și Nu</i> (5 noiembrie 1934)	471
<i>Da și Nu</i> (20 noiembrie 1934)	475
<i>Da și Nu</i> (5 decembrie 1934)	479
<i>Da și Nu</i> (20 ianuarie 1935)	485
<i>Da și Nu</i> (20 februarie 1935)	490
<i>Da și Nu</i> (10 mai 1935)	496
Program al Facultății de Filosofie din București pe anul 1955	500
Carnete (fragmente).....	505
Indice de nume	513
Indice de titluri	531
Indice de locuri	545

Articole nepublicate în volume
antume și postume
(1928-1948)

Castele în Spania*

*Ring out the thousand wars of old
Ring in the thousand years of peace**.*

Lord Tennyson, *In Memoriam*

*Diogène, d'où êtes-vous? lui dit quelqu'un. Je suis
citoyen de l'univers, répondit-il***.*

Barthélemy, *Voyage d'Anacharsis*

Să fie permis scriitorului acestor rânduri să adopte titlul pretențios al unei cărți de Galsworthy, ilustrul scriitor englez contemporan.

Va avea totuși ca scuză că citind această carte i-a venit ideea de a le scrie.

Drept vorbind, ideea aceasta dăinuia mai de mult, dar, după cum se întâmplă adeseori în viața noastră, ea a venit ca rezultat

* Publicat în *Vlăstarul*, anul V, nr. 1, 15 noiembrie 1928, p. 7. Este textul de debut al lui Nicu-Aureliu Steinhardt, elev în clasa a VII-a, în revista Liceului „Spiru Haret“. Publicat de George Ardeleanu în grupajul cu titlul „N. Steinhardt la 16 ani“, în *România literară*, anul XXXVIII, nr. 20, 25-31 mai 2005, pp. 16-17.

** Sunați sfărșitul celor o mie de războie de odinioară,/ Sunați începutul celor o mie de ani de pace“ (engl.).

*** „Diogene, de unde ești?“, l-a întrebat cineva. „Sunt cetățean al lumii“, a răspuns el (fr.).

al unei evoluții latente, întocmai cum în viața popoarelor evoluțiiile gradate iau adesea formele violente ale unei revoluții.

Pe scurt, ideea lui Galsworthy, în cartea sa, e că în general oamenii de azi n-au ideal. Luptă și muncesc numai pentru *producție, avere și confort*; dar tendința, idealul suprem, idealul ce a îndemnat pe oamenii Evului Mediu să-și sacrifice timpul, averea sau chiar viața pentru a construi locașuri sfinte, spitale, instituții de binefacere, în sfârșit ceva prin care să-și manifeste credința într-un ideal, ei bine, astfel de idealuri nu vom avea astăzi. Cu atât mai rău pentru noi, cu cât fără ideal nu vom ajunge departe.

Dar nu numai atât: Galsworthy arată că idealul nostru trebuie să fie: înțelegerea între popoare, schimb internațional de idei, în fine, tot ce poate pregăti concordia perpetuă între oameni.

Ideile lui Galsworthy sunt frumoase, nu trebuie însă să ne închipuim că sunt și originale în această materie. Nu! Ideea aceasta e veche de mii de ani, fiindcă dacă ea a fost exprimată pentru prima dată în Profeți, se află în principiu la Moise, căci, după cum zice Edouard Schuré*: „De la Moise încoace, putem să ne zbatem oricât vrem, lumea se îndreaptă spre unitate“.

Acum însă, ideea aceasta a încetat de a fi apanajul cătorva; de vreo sută de ani încoace, au început să-o propage filosofii. Fourier**,

* Edouard Schuré (1841-1929), scriitor, filosof și muzicolog francez, cunoscut mai ales prin lucrarea *Les Grands Initiés. Esquisse de l'histoire secrète des religions* (1889, ed. rom. *Marii inițiați. Schiță a unei istorii secrete a religiilor*, 1994). În limba română au mai fost publicate: *Evoluția divină, de la Sfinx la Christos* (1994), *Profetii Renașterii* (2001), *Femei inspiratoare* (2002).

** Charles Fourier (1772-1837), filosof și economist francez, autor al unei concepții utopice conform căreia societatea trebuie organizată în falanster. Lucrările sale cele mai cunoscute sunt *Théorie des quatres mouvements et des destinées générales* (1808 – Teoria celor patru mișcări

Saint-Simon*, Proudhon** au căutat să pună în practică. Socialității au adoptat-o.

În fine, aproape de noi, două evenimente importante: înființarea Ligii Națiunilor în 1920 și semnarea pactului Kellogg, în contra războiului, la 27 august 1928, marchează două etape importante către înfăptuirea acestui ideal.

*

Să privim un automobil în mișcare. Automobilul nu se mișcă numai: el nu este numai în acțiune, el acționează rațional sub impulsia omului. Mișcarea mașinii se poate urmări cu vederea, dar ținta către care e condusă e abstractă.

Dacă ne îndepărțăm, acum, privirea de la acest obiect creat de geniul omului și privim pe însuși omul, omul-inventator, omul-explorator, omul călător în decursul timpului, și ne întrebăm dacă omenirea merge și ea cu un scop anumit și care e acel scop, ne lovim de o problemă din cele mai grele. Numeroși sunt cei ce și-au pus această întrebare și-au căutat să-i răspundă.

Să îndepărțăm ideea Doctorului Pangloss din *Candide* a lui Voltaire că: „*Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes*

și a destinului general) și *Le nouveau monde industriel et sociétaire* (1830 – *Noua lume industrială și societară*).

* Claude Henri de Rouvroy, conte de Saint-Simon (1760-1825), filosof și economist francez, precursor al pozitivismului și al sociologiei, autor al unui proiect de societate expus în lucrarea *Le nouveau christianisme* (1825 – *Noul creștinism*) și al unor apreciate memorii despre domniile lui Ludovic al XIV-lea și Ludovic al XVI-lea.

** Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865), jurnalist și deputat francez, considerat întemeietor al anarhismului european, criticat de Marx pentru lucrările *Qu'est-ce que la propriété?* (1840 – *Ce este proprietatea?*) și *La Philosophie de la misère. Système des contradictions économiques* (1846 – *Filosofia mizeriei. Sistemul contradicțiilor economice*).

possibles^{*}, să îndepărțăm ideile triste și blazate ale senatorului Pococurante și, ca și înțelesul Martin, să examinăm cu obiectivitate această problemă:

Încotro mergem?

*

O revistă străină, făcând o anchetă în sensul problemei ce ne-o propune, căuta să lămurească înțelesul cuvântului „civilizație“ și ceru unor băieți de 15 ani să-i dea răspunsul. Un răspuns fu: „Civilizația e cultivarea nenaturalului“.

Iar altul:

„Umanitatea încercând să progreseze“.

Într-adevăr, umanitatea n-a fost niciodată mulțumită cu starea ei și a căutat neconitenit să progreseze. De la mersul pe jos a trecut la cel călare, apoi la trăsură și în fine la vapoare, trenuri, automobile și avioane. De la caverna omului primitiv, am ajuns la clădirile și *palace*-urile moderne, cu tot confortul și rafinamentul posibil. Nu mai începe îndoială că am progresat și nici un om normal n-ar vrea să ne reîntoarcem la viața de sălbăticie. Ei bine, totuși, un savant englez a declarat în fața Asociației Britanice că sălbaticul din Africa e un om mai fericit decât europeanul civilizat, că civilizația modernă creează mai multe probleme decât rezolvă și că ea perfecționează condițiile de trai, dar nu traiul însuși.

Astăzi, trăim încă sub teroarea războiului și n-am putea spune dacă lumea se îndreaptă înspre pace sau război.

Situația creată de această alternativă a devenit cu atât mai periculoasă cu cât mijloacele de distrugere puse la îndemâna omului de progresele uimitoare ale științei ne fac să credem că un viitor război ar însemna distrugerea aproape totală a omenirii.

* Totul e bine în cea mai bună dintre lumile posibile (fr.). Ironie adresată de Voltaire lui Leibniz.

Ministerul de Externe al Statelor Unite a găsit însă, în urma unor îndelungate negocieri, puțină de a aduce aproape toate statele lumii la o înțelegere în vederea suprimării războiului.

În sine, pactul Kellogg nu înseamnă prea mult, întrucât nu prevede sancțiuni în caz de violare a tratatului și fiindcă, la urma urmei, soarta tuturor tratatelor e încă de a fi violate; însă dacă am ajuns să vedem ideea antirăzboinică îmbrățișată nu numai de câțiva indivizi izolați, ci chiar de state, înseamnă că timpul când punerea în practică a acestei idei nu va mai necesita tratate îscălate nu e departe.

Încotro mergem?

Și răspunsul la această întrebare stă în mâinile unei mulțimi, care, în majoritatea ei, nu-și dă seama de felul cum ar putea fi pacea asigurată. Teoria democrației, care după căderea aristocrației și a despotismului trebuia să apară nu numai ca o posibilitate, ci și ca cea mai strălucită și nobilă dintre înfăptuiriri, se intemeiază pe credința că toți cei ce vor vota se vor și interesa de mersul general al treburilor.

N-a fost însă aşa! Mulțimea n-are nici timpul, nici mijloacele să se ocupe serios de afacerile generale. Nu putem face o problemă fără concentrare; putem cere oare mulțimii să rezolve fără concentrare probleme atât de grele?

Formarea politicii profesionale a dat naștere la cele mai josnice pasiuni și rari sunt acei care au răspuns prin dezinteresare și sentimente nobile chemării ce li se adresa.

Morală societății e garantată de coduri care pedepsesc omorul, furtul și înșelăciunea. N-ar trebui oare să se condamne astfel și rapacitatea colectivă? De ce n-am decide că fericirea este condiționată de sinceritate, înțelegere, ascultarea legilor morale? N-am simplificat, oare, multe probleme și n-am da un scop anumit vieții spre fericirea tuturor?

Dar ceea ce expun aici sunt teorii utopice.

Trebuie, totuși, să ne dăm seama de greaua responsabilitate ce vom avea de suportat ca mâine când vom fi chemați să ne îndeplinim și noi menirea noastră în societate.

Niciodată n-a fost această responsabilitate mai mare ca acum, când omenirea intenționează să se avânte pe căi neumbrate, care vor duce poate la o înțelegere și o fericire generală!

Atingem acum un punct mai delicat.

Încotro merge politica noastră?

Vor reuși oare oamenii să realizeze un acord universal, și care ar fi situația lor sub o Lege unică? Să consultăm pe H.G. Wells și cele ce le-a scris în cartea sa *Istoria universală*, carte foarte clară și precisă, plină de bun-simț și de adevăr.

Părerea sa e că lumea se îndreaptă înspre un singur stat federal mondial, care e absolut necesar condițiilor vieții moderne. Crede că vom izbuti să avem o singură credință, o singură lege și că acum trebuie să fim naționaliștii umanității. În sprijinul acestei contopiri Liga Națiunilor e un prim pas.

Va fi ea de ajuns? Probabil că nu.

Liga Națiunilor mai admite *astăzi* state separate, granițe distincte.

Această contopire pare totuși necesară. Legăturile din ce în ce mai strânse între popoare, mai cu seamă prin aviație, faptul că un război cu mașini ucigătoare atât de puternice ar fi o adevărată catastrofă, necesitatea unificării condițiilor de lucru, controlul igienei publice cer imperios o forță mondială.

Această contopire va da, poate, naștere la multe lupte, certuri și nemulțumiri.

Dar cine se poate împotrivi destinului?

Oricum, de acum înainte să ne obișnuim cu această idee, că ceea ce lucrăm astăzi pentru patrie e spre binele întregii omeniri, căci: „Pe cel ce nu-l îndeamnă inima să lucreze nici măcar pentru gloria și fericirea neamului său, acela nu e decât un egoist pentruumanitate, de care e păcat că l-a împodobbit natura cu forme de om“ (Simeon Bărnut).

Momentul va veni odată, când toate bunurile de care am făcut să se bucure țara noastră vor servi umanității întregi, căci

ora când nu va mai fi decât o lege, o clasă socială, o singură alcătuire nu e poate atât de departe.

N-au trecut nici zece mii de ani de la apariția primelor cetăți sumeriene până la apariția profetilor, care au vestit pacea mondială.

Câte ani vor mai trece până la îndeplinirea acestei profetii?

*

Dar mai e un ideal. Idealul acesta e și mai înălțător.

N-a fost semnat de nici o putere. Nu poate fi nici semnat, nici scris sau nici măcar bine exprimat. A existat mereu, va exista și se va îndeplini. Prin aceasta e superior tuturora.

E idealul binelui!

În ziua în care pacea va domni pe mica noastră planetă, când toți vom fi uniți, în ziua aceea vor domni binele, frumosul și adevărul.

În ziua aceea, de bună seamă, toți oamenii vor înălța rugăciunea lui Voltaire:

„Prière à Dieu – Tu ne nous as point donné un cœur pour nous haîr, et des mains pour nous égorer; fais que nous nous aidions mutuellement à porter le fardeau d'une vie pénible et passagère; que les petites différences entre les vêtements qui couvrent nos débiles corps, entre tous nous langages insuffisants, entre tous nos usages ridicules, entre toutes nos opinions insensées... que toutes ces petites nuances qui distinguent les atomes appelés hommes ne soient pas des signaux de haine et de persécution“.

* Rugăciune către Dumnezeu. Tu nu ne-ai dat inimă ca să ne urâm și mâini ca să ne sugrumăm; fă în aşa fel încât să ne ajutăm unii pe alții să ducem povara unei vieți pline de durere și trecătoare; încât micile diferențe dintre veșmintele care ne acoperă trupurile firave, dintre limbile noastre sărace, dintre obiceiurile noastre ridicolе, dintre toate opiniile noastre absurde... încât toate aceste mici nuanțe care deosebesc atomii numiți oameni să nu fie semnale ale urii și persecuției (fr.).

Lord Byron*

Principesa Palatină, mama Regentului francez, și-a caracterizat spiritual fiul. Am putea aplica această caracterizare și Lordului Byron.

La nașterea sa toate zânele îi dădură câte o calitate: una geniu, alta frumusețe, alta curaj. La sfârșit veni și zâna cea rea, care nu fusese invitată, și, neputând strica ceea ce făcuseră surorile ei, adăugă la fiecare blagoslovenie un blestem.

În rangul Lordului Byron, în caracterul său, în persoana sa era o curioasă unire de extreme. Era născut cu toate calitățile demne de admirare. Dar în fiecare din aceste calități eminente pe care le poseda era amestecată și ceva decădere.

Descindea dintr-o casă nobilă, dar săracită printr-o serie de nebunii, care stârniseră scandalul public. Tânărul nobil avea o inimă generoasă și sensibilă, dar era un temperament nervos și ușor iritabil. Avea un cap frumos, dar era șchiop; pictorii îi copiau cu placere trăsăturile feței și cerșetorii se strâmbau după el pe stradă. Distins laolaltă prin puterea și slabiciunea intelectului său, afecționat dar pervers, un lord sărac, un schilod bogat, el avea nevoie de cea mai disciplinată educație. Dar natura capricioasă dete mamei care trebuia să-l crească un caracter dezordonat ca al său.

* Publicat în *Vlăstarul*, anul V, nr. 2-3, decembrie 1928 – ianuarie 1929, pp. 11-12.

Născut cu un an înainte de revoluția franceză, Byron era fiul unui risipitor, iar mama sa, Caterina Gordon, aparținea tot unei vițe boierești, dar era o exaltată și nervoasă. Copilul se născu din acest menaj în care cearta era obișnuință, până ce, săturat de atâtă ciorovăială, Iacob Nebunul, tatăl său, se despărții de soția sa și luă asupră-i grija de a risipi întreaga avere strămoșească, ceea ce și făcu până muri în 1791. Mama și fiul erau săraci, dar mândri. Dat într-o pensiune în care se plătea numai o liră pe an copilul nu învăță literele alfabetului nici la sfârșitul trimestrului. În copilărie Byron se arăta lenes, risipitor, nedisciplinat; era un fel de vulcan în erupție: boxa, înnota, călărea, se bătea cu toți și venea acasă în zdrențe. Mistress Byron semăna cu fiul ei; îi dete o educație absurdă: ori îl copleșea cu iubirea ei exagerată, ori îl bătea și-l trata fără milă.

Băiatul nu se lăsa mai prejos și-i răspundea. Îi plăcea excen-tricitatea: se plimba pe străzi cu un urs, un *clown* și un cântăreț. Devenit Lord Byron prin moartea unchiului său în 1805, se instală în vechea și frumoasa reședință strămoșească de la Newstead Abbey. Dar cerul posomorât al Angliei îl plăcisea. Dorea să vadă cărmuri calde. Călători în Italia, Spania, Portugalia, Grecia... Reîntors în țară, își publică primele poezii: *Lara*, *Corsarul*, *Ghiaurul*, *Logodnica de la Abydos* și *Copilul Harold*, acel splendid poem autobiografic. Succesul a fost imens. Niciodată n-a fost un autor atât de mult admirat, iubit, sărbătorit... Era în culmea gloriei.

În 1815 se căsătorise cu Annabella Milbanke. Peste un an căsătoria era desfăcută cu scandal. Deși responsabilitățile în acest divorț n-au fost încă lămurite și deși vini erau probabil de ambele părți, toată lumea luă partea nenorocitei soții. Societatea se întoarse cu furie împotriva fostului ei protejat, căruia îi iertase toate. A fost persecutat cu o furie exagerată de oameni care nu știau nimic din ceea ce se petrecuse cu menajul Byron.